

Vem söker prästen?¹

Helge Brattgård

Domprost HELGE BRATTGÅRD har länge intresserat sig för och bedrivit studier i gränsområdet mellan teologi och medicin. Hans doktorsavhandling i systematisk teologi berör den bibliska psykologien. Efter utbildning vid S:t Lukasstiftelsens institut för själavård och psykisk rådgivning har han anlitats som lärare i själavårdslära och själavårdspsykologi. Nordens representant i Lutherska Världsförbundets kommission för samarbetet teologi-medicin. Publicerat artiklar inom detta område. 23 års erfarenhet som praktisk präst i olika församlingstyper. Sju års erfarenhet av den nattliga telefonjouren.

Den som går till läkaren kallas *patient* (av latinets *pator*=lida). Familjerådgivaren möter en *klient* (av latinets *cliens*=skyddsling). Den som söker själavård kallar vi *konfident* (av latines *confido*=lita på, förtrösta). Ofta är människor tvingade till att besöka läkare och familjerådgivningsbyråer. När man tar steget till prästen sker det oftast frivilligt. Därför är det en särskilt ansvarsfull förmån att ta emot en konfident. Utgångspunkten för mötet med den människan är laddat av positiv förväntan på det rent personliga planet. Det är självklart att en läkare skall få patienter och att en familjerådgivningsbyrå skall ha klienter. Men det är inte i samma mening självklart, att en präst får konfidenter.

På vilka vägar kommer de? En grupp utgöres av dem som regelbundet söker själavård i intern betydelse. Det är folk med behov av rådgivning, absolution och tröst i direkt religiös mening. De kommer till oss på den vanliga vägen över regelbundet böneliv och gudstjänstliv. När de övar detta, finner de behov av ytterligare hjälp utöver vad kyrkans undervisning och förkunnelse ger.

Därtill får prästen idag en kontakt med ett mycket brett lager av vårt folk genom kyrkans förrättningar. Vid dop, konfirmation, vigsel och jordfästning når prästen idag närmare 85 % av

folket. Tidigare har kyrkan i rätt stor utsträckning försummat att tillvarata denna möjlighet. Nu arbetar man på ett mera effektivt sätt för att i detta sammanhang vara människor till hjälp. Dessa förrättningar är knutna till avgörande punkter i människors liv. Det visar sig också att den präst som här tjänar sitt folk på ett rätt sätt inte blott får möta dopföräldrar, konfirmander, vigselfar och sörjande utan *konfidenter*. De samtal som alltfler präster nu har enskilt med människor i dessa lägen, har visat sig vara terapeutiskt synnerligen betydelsefulla. Den naturliga kontakt, som händelsen ifråga — dopet, konfirmationen, vigseln eller jordfästningen — skapar mellan präst och församlingsbo, blottar en stor del av den ofta tysta, ofta anonyma nöd och problematik, som finns hos vår tids människor.

En annan sådan kanal, genom vilken människor får kontakt med prästen, är medlingen. Äter en annan är telefonjourtjänsten. Ingen människovårdande yrkeskategori torde i vår tid ha en så bred kontaktyta som den präst, som idag ser och tar tillvara dessa möjligheter. De som gör det, är överhopade med arbete av detta slag.

Men därtill kommer en präst i vår tid i kontakt med konfidenter också på ett annat sätt. Han blir allt oftare uppsökt av människor, som är ganska främmande för kyrkans gudstjänst och övriga arbetsformer. De vill ha hjälp med inre konflikter

¹) Symposium vid Svenska psykiatriska föreningens möte i Jönköping okt. 1967.

och yttre nöd, som inte direkt kan sägas vara religiösa i konventionell mening. Inte sällan kommer dessa människor till oss efter att tidigare ha sökt psykiatriker och psykoterapeuter utan resultat. Framför allt klagar man över att dessa inte har haft tid med dem eller inte förstått deras problem, på samma sätt som läkare och familjerådgivare möter människor i andra riktningen, som förgäves sökt hjälp hos en präst.

Vilka är problemen?

Man kan inte generalisera eller systematisera på ett område som detta. Prästen möter hela den skiftande problematik, som vår tids människor idag brottas med. Skall man försöka någon sammanfattning för överskådlighetens skull kanske man kan visa på två huvudgrupper av svårigheter, som prästen på ett särskilt sätt konfronteras med, nämligen skuldproblematiken och frågorna kring döden och sorgen.

I många olika personliga konflikter ligger en skuldproblematik i botten, som ofta är omedveten. Genom förträngning av bottenskikten i konflikterna, i vilka frågan om skulden spelar en stor roll, får människor ofta ett komplicerat konfliktläge. I den internationella debatten om skuldupplevelsens roll för nutidsmänniskan är både psykiatriker, psykologer, sociologer och teologer ganska eniga i konstaterandet av en tilltagande förträngning av skuldmedvetandet. Människor frågar inte längre som förr medvetet efter vari deras egen skuld består och hur de skall bli fria från den. De upplever oftare sin problematik i frågan: har livet någon mening längre? Även bakom andra nu aktuella medvetna frågeställningar hos människor som söker hjälp i personliga konflikter hittar den skolade och erfarne samtalsledaren mycken förträngd skuldproblematik.

Begreppet skuld är emellertid inte entydigt. Vi skiljer mellan reell skuld och skuldupplevelse. Vi skiljer mellan skuld i relation till medmänniskor, alltså till ett "du", skuld i förhållande till döda ting eller förhållanden, alltså till ett "det", skuld visavi en själv, och slutligen skuld inför vad man på kristet språk kallar Gud. I prästens dagliga er-

farenhet möter skuldproblemen i alla dessa gestalter. Ibland menar sig konfidenten redan från början vara klart medveten om var skulden eller skuldupplevelsen sitter. Ett samtal och psykoterapeutiskt orienterad självvård klarlägger inte sällan att skuldens ort var en helt annan än man själv förmodat. Men generellt kanske man vågar säga, att konfidenter som kommer till prästen ofta är mer medvetna om någon form av skuld än de som söker hjälp som patienter eller klienter. Inte minst för prästen är det viktigt att i dessa sammanhang kunna skilja mellan en falsk straffrädsla och en äkta skuldkänsla.

Ett annat för prästen aktuellt område är konfidenternas problem kring döden och sorgen. I den viktorianska tiden var det tabu att tala om sexuallivet. Vår tid har tabubelagt talet om döden, egen och andras. Varken hem eller skola, modern ungdomsvård eller andra uppfostrande organ talar längre med människor om hur man ska möta döden, egen och andras. Denna "dödstystnad" har emellertid sina konsekvenser. Ingen undviker dödens realitet genom att tvinga den ut ur sitt medvetande. Det leder blott till en inre osäkerhet och villrådighet då den ändå obetvingligt går över tröskeln.

Därtill kommer att den förändrade strukturen i vårt moderna samhälle skapat fram ett för den enskilda människan allvarsamt fenomen, som man kallar dödens privatisering. Den enskilda människan står alltmer ensam med sin egen och anhörigas död. I den gamla bondekulturen omgavs livets början och dess slut med en gemenskapsupplevelse i släkt och byar som hade en stor psykoterapeutisk effekt. Den moderna stadsmänniskan upplever i dödens närhet en förkrossande ensamhet.

Ett uttryck för denna vilshenhet kring livets slut är människors sorgreaktioner, ett fenomen som inte minst vi präster ständigt möter. Om det s.k. "sorgearbetets" problematik vore mycket att säga men utrymmet tillåter det icke. Får jag här hänvisa till den debatt kring dödens och sorgens problem som förts i Svenska Dagbladet nyligen och som nu utkommit i bokform med titeln "Att tala om döden".

Vad vill prästen?

Som läkaren och familjerådgivaren vill han i första hand söka förstå och sedan vara till hjälp. Om han har elementär utbildning i pastoralpsykologi, vilket de flesta präster nu får, vet han något om den psykosomatiska aspekten på människan och vill beakta den. Vidare vill han i första hand söka komma in till den enskilda människan för att *förstå* hennes situation. Han är därvid inte främmande för de rent medmänskliga problemen, dem som människor inte ställer i relation till vad man kallar en "religiös" problematik. Riktningen i hans arbete med de vardagliga problem han möter hos konfidenten är för prästen som för psykiatrikern och familjerådgivaren att söka nå ner till den verkliga problematiken, den primära orsaken till konflikten eller störningen. I detta sitt arbete har prästen den allra största hjälp av samarbete med läkare, psykoterapeuter och skolade erfarna familjerådgivare och alltfler präster står öppna för ett sådant teamwork. Det är också med glädje vi konstaterar att alltfler från dessa kategorier etablerar ett samarbete med prästerna.

I allt arbete av detta slag kommer emellertid varje tänkande läkare, familjerådgivare eller socialarbetare av annat slag in till värderingsfrågorna. Visserligen söker man arbeta efter en s.k. objektiv inställning, enligt vilken ens egen eller den hjälpsökandes livsåskådning skall hållas utanför behandlingen men alltfler inser omöjligheten i detta. Problem kring skulden, döden och sorgen kan inte lösas från frågan efter livets mening och etiska värderingar.

Utan att tvinga fram något vill prästen i sitt arbete visa fram till den livsvärdering som ligger i den kristna livshållningen. Det är hans yttersta och främsta uppgift att vara till hjälp i den situation, då konfidenten inser att all hans problematik beträffande skulden t.ex. bottnar i ett skuldförhållande visavi Gud och att hjälpen här heter syndernas förlåtelse. Att detta sedan kan få en psykoterapeutisk effekt, som också läkaren och familjerådgivaren kan konstatera och glädja sig över är för prästen också en glädje.

Vilka metoder?

För att nå medmänsklig kontakt med en människa är den naturliga gåvan för detta av största betydelse. Somliga äger den som en stor personlig tillgång. Andra saknar den. En hjälp ligger i grundlig kunskap om och klok tillämpning av den samtalsteknik, som psykiatriker, psykologer och annat fackfolk nu kommit fram till. Själv har jag fått en ovärderlig hjälp av den samtalsteknik jag fått lära vid Lukasstiftelsens institut för själavård. Den bygger på amerikansk forskning och erfarenhet och går under beteckningen klientcentrerad terapi. Dess grundläggande principer finns redovisade i ett arbete, nu översatt till svenska, S. Hiltner, *Frigörande samtal*. En av grundvalarna i denna arbetsform är den s.k. speglingstekniken, enligt vilken det är samtalsledarens uppgift att på det *emotionella* planet, inte på det intellektuella, spegla eller reflektera konfidentens problematik och därigenom öppna honom eller henne steg för steg. Här kan prästen ha ett värdefullt samarbete med läkare, psykoterapeuter och socialarbetare.

När det sedan gäller prästens fortsatta arbete, det som för in i den rent religiösa problemvärlden, talar vi inte gärna om "metoder". Vi menar oss veta något om resurser och möjligheter av andlig art, som inte står till vårt förfogande genom teknisk kunnighet eller psykologiska insikter. Vi menar oss själva vara endast tjänare åt den Herre, som genom evangeliet befriar människor och gör dem beredda till tjänst åt andra i den befrielsen.

För att blott anknyta till de två förut nämnda problemen, skulden och döden, är ju prästens uppgift att genom evangeliets förkunnelse tillsäga den ärliga människan som söker Guds hjälp syndernas förlåtelse i absolutionen. Man kunde kanske i detta sammanhang tillspetsa problematiken i en direkt fråga till psykiatriker och familjerådgivare på följande sätt: hur hanterar ni skuldproblemet hos en människa, som upplever sig ha reell skuld visavi en annan människa, som plötsligt har dött? Hon kan inte få skulden förlåten av den förfördelade själv. Vart skall hon gå med sin skuld? Är det vidare möjligt att hjälpa en medmänniska med alla hennes frågor kring döden och sorgen utan en livsåskådning eller en livsvärdering?

Det borde naturligtvis vara så att en präst skulle kunna vara en religiöst indifferent person till verklig hjälp utan att denne ska "påverkas" i en riktning han inte själv önskar gå. Verklig självavård har aldrig tvingat fram något, endast öppnat vägar och visat perspektiv. En religiös övertygelse bygger på personlighetens integritet. Men samtidigt borde det vara så att en religiöst indifferent eller ateistisk psykiatriker och familjerådgivare skulle kunna hjälpa en medvetet kristen patient eller konfident utan att denna upplever någon form av "påverkan". För oss allesammans som står i denna tjänst åt andra gäller samma regel: att sakligt och stilla föra människan fram till att själv se sin situation, vilka utvägar som finns och stödja henne till att själv fatta de avgörande besluten.

Ett oroande fenomen i detta arbete är det tilltagande tablettbruket i neurotiskt bestämda konfliktlägen och störningar. Man kan inte "äta" sig fri från skuldupplevelse. Lugnande tabletter inför en jordfästningsakt är inte den varaktiga hjälpen för en människa med personliga problem kring egen och andras död. Att hämma det naturliga sorgearbetets gång genom kemisk påverkan av

nervsystemet har sina allvarsamma konsekvenser. Ett personligt samtal kring orsaken till neurotiskt beteende inför en jordfästning torde vara till mycket större hjälp. Ett samarbete mellan präster och läkare och socialarbetare på dessa områden är redan i gång och har visat sig vara till stor hjälp för alla.

Ett gott samarbete

Under senare tid har ett gott samarbete mellan präster och läkare, familjerådgivare och andra socialarbetare kommit i gång. Vad som nu behövs är en fördjupning av detta samarbete. Dels måste alltför få präster få en grundligare utbildning i och kännedom om elementa i metoder och målsättningar för läkare- och socialsidans arbete med psykoterapien. Dels måste dessa senare få en fördjupad insikt i vad självavård egentligen är, vart den syftar och hur den bedrivs. Det råder alltför stor okunnighet om varandras områden. Ett samtal som detta vi får vara med om här i Jönköping är av stort värde. I tacksamhet för vad det givit mig personligen ville jag gärna uttala önskemål om detta samarbets fortsättning och fördjupning.

De två senaste tillskotten i Socialmedicinsk tidskrifts skriftserie:

nr 34 **Symposium om prevention av narkomani** Pris kr 5: —

nr 35 **Medicinska och sociala problem vid psykiska ålderssjukdomar** Pris kr 9: —

Rekvireras hos Socialmedicinsk tidskrift, Fack, Sthlm 60. Tel. 08/83 20 83